

DOPRINOS KORČULANSKIH SVEĆENIKA PREPORODNOM POKRETU U DALMACIJI

Uz 170. obljetnicu rođenja don Petra Franasovića i 60. obljetnicu smrti don Nikole-Nika Batistića

Franko Oreb

U prošlom stoljeću u Dalmaciji, u vrijeme preporodnog pokreta, među ustrajnim borcima za »narodnu stvar« bio je i ne mali broj svećenika, koji su se pored svoga dušobrižničkog posla bavili knjigom, sami pisali pa i aktivno sudjelovali u tadašnjim aktualnim političkim zbivanjima sredine u kojoj su djelovali. Toj plejadi naših svećenika starije generacije pripadala su i dva korčulanska svećenika don Petar Franasović i don Nikola-Niko Batistić. Istina, starija ih historiografija spominje kao književnike, ubrajajući ih u preporodni krug, koji su činili onodobni korčulanski intelektualci. Međutim, držim da njihov rad nije dovoljno valoriziran i da još uvijek čekaju svoje zasluženo mjesto u plejadi istaknutih rodoljuba preporodnog pokreta otoka Korčule i južnog dijela naše domovine. Obljetnica njihova rođenja, odnosno smrti prilika su da se jasnije i jače istakne ta njihova uloga.

DON PETAR FRANASOVIĆ (1819—1883)

Rođen je u Korčuli 8. ožujka 1819. u staroj pomorsko-brodograditeljskoj obitelji, od oca Petra i majke Roze, rođene Depola. Prve nauke je izučio u rodnom gradu u tek osnovanoj učionici pod Austrijom. Po savjetu i nagovoru svećenika Depola, roditelji ga poslaše u samostan, u redovnički red malobraćana, koji ubrzo napušta. Nastavlja gimnaziju u Korčuli i Splitu a potom teologiju u Zadru. Zaređen je za svećenika 20. rujna 1844. g. Kao svećenik službuje u dubrovačkom kraju (Mokošica, Doli, Mali Ston), na Korčuli (Žrnovo) i u Trstenu kod Dubrovnika, gdje ga zatiče i smrt 5. prosinca 1883. u 65. godini života u časti počasnog kanonika dubrovačke stolne crkve.

Petra Franasovića kao mladog bogoslova u Zadru, susrećemo već 1844. godine među pretplatnicima a poslije i među suradnicima *Zore dalmatinske*, novina koje su te godine počele izlaziti u Zadru na hrvatskom jeziku.

Kao mladi kapelan u Korčuli don Petar se ističe u radu tek osnovanog »*političkog kluba*« u tom gradu (1848. god.), koji je nastupao sa zahtjevom demokratizacije političkog života pri izbornom postupku za općinska tijela (da sam narod Korčule bira svoje predstavnike), zbog čega mu dubrovački biskup izričito zabranjuje posjećivati taj klub.

Svoje oduševljenje imenovanjem Jelačića za namjesnika Dalmacije iskazali su i Korčulani u jednoj pjesmi na hrvatskom jeziku u kojoj se između ostaloga kaže:

»Kruno vitezova
Jelačiću bane,
Primj vrh svih vikova
Virne Korčulane.«

Don Petar Franasović je bio pristalica i zagovornik sjedinjenja Dalmacije s ostalim hrvatskim zemljama. U tom smislu 1849. godine objavljuje u *Zori dalmatinskoj Predstavku Korčulana* upućenu hrvatskom banu Jelačiću prilikom njegova imenovanja za namjesnika Dalmacije, s dubokim uvjerenjem da će se pod vlašću hrvatskog bana sjediniti sve hrvatske zemlje. Don Petar Franasović oštro kritizira one koji predstavku nisu htjeli potpisati, nazivajući ih odmetnicima, očito ciljajući na protivnike narodnog pokreta i sjedinjenje Dalmacije s Hrvatskom.

Godine 1849. don Petar Franasović postaje član društva *Slavjanska lipa*, koje se te godine osnovalo u Zadru po uzoru na ono u Pragu. Poslije će se

čak kandidirati za narodnog zastupnika Dalmatinskog pokrajinskog sabora kao kandidat Narodne stranke za grad Korčulu na izborima 1864. godine. Međutim, zbog još tada jakog autonomaštva u Korčuli, nije bio izabran.

Don Petar Franasović pripadao je krugu korčulanskih tzv. *ljubodomaca*, koji su govorili samo hrvatskim jezikom. Bio je gorljivi pobornik upotrebe »slovinškog«, narodnog jezika, koji u svom dopisu objavljenom u *Glasniku dalmatinskom* 1849. god. naziva hrvatskim («Dopis iz Korčule«, kratka pohvala korizmenog propovjednika u Korčuli, župnika u Klisu don Pavla Britvića, u kojoj Franasović hvali »čistoću uprav *hervatskog* jezika«). Ne samo u korespondenciji sa svojim prijateljima, u člancima, pripovijetkama i novelama, nego i pretplatom i širenjem knjiga pisanih narodnim jezikom među žiteljima Korčule, don Petar Franasović se isticao kao zdušni promicatelj narodne, hrvatske riječi. Posredstvom svojih prijatelja u Zadru A. Alibrantija i P. Stijića, don Petar je dobavljao razne hrvatske knjige za sebe i za raspačavanje (*Vilu ostrožinsku*, Beč, 1845. od Ognjena Utješinovića Ostražinskog, *Gusle i tambure*, Prag, 1845. od Stanka Vraza, *Političke pjesme* od Tome Blažeka, *Gorski vijenac* od P. Petrovića Njegoša, *Ribanje i ribarsko prigovaranje i razlike stvari* od P. Hektorovića, *Obći zagrebački koledar* i drugo).

Pisao je na hrvatskom jeziku, Gajevim pravopisom (štokavsko-ikavskim govorom) pripovijetke, novele, povijesne članke i opise narodnih običaja, objavljujući ih u almanahu *Dubrovnik (Azi-Beg, povijesna crtica iz Hercegovine u vrijeme turske vlasti, Putovanje iz Beča u Moskvu 1655.*, prijevod rukopisa iz knjižnice dubrovačkog plemića Balda Basselji-Gozze o posredničkoj misiji Frana Gundulića, — najstarijeg sina pjesnika Ivana Gundulića na carski dvor u Moskvu), u zadarskom časopisu *Zvezda (Dva učenika*, opisuje dva prijatelja sa sela od kojih se jedan potalijančio, dok je drugi ostao vjeran narodnoj ideji), u *Narodnom koledaru Matice dalmatinske* i dubrovačkom *Slovincu*.

Pripadao je krugu istaknutijih suradnika dubrovačkog *Slovinca* (1878—1884), objavljujući u njemu crtice iz korčulanske povijesti (*Povijest korčulanske pobjede protiv Uluz Alije...*, napisao Antun Ružić, preveo s lat. P. F.« u *Dubrovniku*, tisk. Pret. 1871; *Jakob Baničević [de Banistis], Mato Kapor*). U *Slovincu* objavljuje članak o potrebi postavljanja natpisa na kući Petra Kanelića, zalažući se i za podizanje spomenika ovom korčulanskom pjesniku u rodnom gradu.

Na kraju bismo mogli zaključiti da u narodnom preporodu u Dalmaciji a pogotovo na Korčuli don Petar Franasović pripada onom krugu istaknutijih intelektualaca, koji su se u razdoblju od 40-ih do 80-ih godina prošlog stoljeća isticali snažnim rodoljubljem, oduševljenem za slovinstvo, opozicionim raspoloženjem prema talijanaštvu, čvrsto stojeći uz Narodnu stranku, zalažući se za upotrebu hrvatskog narodnog jezika.

DON NIKOLA-NIKO BATISTIĆ (1846—1929)

Život i djelo don Nika Batistića ne bi smjelo biti nepoznato istraživačima kulturnog života druge polovice prošlog i prvih desetljeća ovog stoljeća na otoku Korčuli. Njegova pisana djela mogu se naći u raznim bibliotekama kao i brojni članci u onodobnom svjetovnom i crkvenom tisku (*Narodni list, Pučki list, La Dalmazia cattolica, Croatia, Nova revija, List dubrovačke biskupije*). Osim toga uvršten je u *Hrvatski bibliografski leksikon*, Jugoslavenski leksikografski zavod, Zagreb, 1983, str. 526—527 i u *Lkesikon pisaca Jugoslavije I (A—Dž)*, Matica Srpska, Beograd, 1972, str. 176—177.

Rođen je u Žrnovu na otoku Korčuli 1. svibnja 1846. g. u skromnoj i poštenoj seljačkoj obitelji. Osnovna znanja stekao je u pučkoj školi u svom rodnom mjestu od 1852—1856. g. Isusovačku gimnaziju završava u Dubrovniku 1864. a potom teologiju u Zadru 1870. Za svećenika je zaređen 1871. godine. Kao mladi svećenik tri godine upravlja župom u rodnom Žrnovu (1871—1873) vršeći istodobno i dušobrižničku službu u susjednom selu Pupnatu. Poslije

toga je imenovan upraviteljem župe u Trpnju na Pelješcu. Odatle, željan znanja, odlazi na studije u Beč gdje završava klasičnu filologiju 1877. g. S uspjehom je obavljao profesorsku službu u gimnaziji u Dubrovniku; bio je upravitelj sjemenišne interne gimnazije u Splitu i kateheta u učiteljskoj školi u Arbanasima kraj Zadra. Pošto je umirovljen 1909, nastanjuje se u Beču, gdje u Ministarstvu bogoštovlja i nastave radi kao lektor školskih knjiga.

Njegova studija na talijanskom jeziku *La Nekya ossia il libro XI dell Odissea confrotata col resto delle poesia di Omero*, koja predstavlja filološku analizu jednog poglavlja Homerove Odiseje, u kojoj se je pokazao kao dobar poznavalac grčkog jezika i kulture, bila je zapažena u tadašnjim znanstvenim krugovima, te ga je Ministarstvo bogoštovlja i nastave u Beču poslalo u Grčku na usavršavanje u starogrčkom i novogrčkom jeziku. Poslije I. svjetskog rata bio je ravnateljem privatne franjevačke gimnazije na otočiću Badiji kraj Korčule, kojoj je upornim zalaganjem pribavio i pravo javnosti.

Priprosta ali čedna i radišna sredina u kojoj je don Niko rođen, u kojoj je proveo rano djetinjstvo i stekao prva temeljna znanja i kojoj će se 70-ih godina prošlog stoljeća vratiti kao mladi župnik, nema sumnje da je imala utjecaja na njegov odnos prema toj sredini, njezinim žiteljima, što će se očitovati i u njegovu spisateljskom radu. On će tu svojim znanjem nastojati širiti prosvjetu i kulturu. U onim mjestima, gdje još nisu bile otvorene osnovne škole, kao što je bio Pupnat, on uz dušobrižničku službu dobrovoljno uči i stare i mlade čitanju i pisanju.

Don Niko je živio u vrijeme kada je Kačićev *Razgovor ugodni*... predstavljao jedino dostupno štivo seoskom puku. I sam ističe da je »Kačićev Razgovor prirastao srcu puka i ušao u krv našem narodu«. U zimskim večerima, uz pucketanje vatre iz komina, običavao je glavar obitelji čitati ili pjevati na pamet pjesme iz Kaćićeva *Razgovora* o narodnim junacima. Preko tog štiva naš se puk napajao slobodarskim težnjama i otporom protiv tuđinu. I naš Niko je bio zadovoljan tom tradicijom. Kako je dobro poznao mentalitet, čud i prosvjetno-kulturnu razinu puka iz kojeg je sam potekao i među kojim je djelovao, nastojati će u toj Kaćićevoj tradiciji, u pjesničkoj maniri narodnog stiha (desetarca) i pisati za seoski puk. Kao uzor-svećenik kojemu su knjiga, molitva i kršćanski nauk bili životni ideali, opjevao je u desetercu zgode iz života svetaca, koje narod najradije sluša i sam rado pjeva. Tako je prikazao život sv. Lucije, sv. Vida i sv. Katarine, priredivši ih i tiskajući kao zasebne knjige (*Život svete Lucije, djevice i mučenice*, Zadar, 1896, II izdanje, Zadar, 1908; *Život svetoga Vida*, Zadar, 1898; *Život svete Katarine djevice i mučenice*, Zadar, 1910), s namjerom, kako u njihovim predgovorima ističe: »da nižoj ruci pučanstva pruži iskru laka, ugodna i poučna štiva, e da bi se поближе upozna njihovim življenjem, kršćanskim karakterom i nepokolebljivim vjerskim uvjerenjem i krijeposnim vrlinama«.

Istodobno je htio tim svojim radovima potaknuti druge vrsnije mlade sile da iznesu pred narod po koji svijetli uzor iz kršćanske povijesti u koji bi se tadašnji mladi naraštaj mogao ugledati i oduševiti za sjajnim vjerskim idealima, jer bi se tako budilo i živo održalo religiozno čuvstvo. Ova djela pribavila su mu veliku popularnost kod našeg seljačkog naroda. Koliko su u narodu te knjige bile omiljene, svjedoče i činjenice da su prve naklade bile razgrabljene u kratko vrijeme, a neka djela su doživjela i nova izdanja.

Početkom kolovoza 1921. godine franjevci s otočića Badije kod Korčule slavili su 700. obljetnicu ustanovljenja svoga reda. Tom prigodom priredili su veličanstveni ophod brodovima i lađama s drvenim čudotvornim Propelom, u kojem je učestvovalo 8—9 tisuća duša s otoka Korčule i susjednog Pelješca. Tada su Nikovi prijatelji-svećenici, ushićeni zbog velike pobožnosti puka prema Križu od Otoka, potakli ga da opjeva prostim narodnim stihom Kristov Križ i da istakne njegov moćni utjecaj kako na pojedinca tako i na cjelokupno čovječanstvo. Iako je don Niko u početku oklijevao, ipak se prihvatio toga posla i slijedeće je godine tiskao knjigu *Križ opjevan prostim pučkim stihom*, Dubrovnik, 1922.

Osim navedenih knjiga pisanih za seljački puk, bavio se je i bogoslovno-apologetskim pitanjima, što svjedoči o njegovoj svestranoj i dubokoj erudiciji i na tom polju. Tako su nastala njegova djela: *Sotona i sotonski šegrti ili širenje protivjerskog pokreta*, Rijeka, 1912, i *Isus Krist ljubljen i mržen*, Šibenik, 1925. U napomeni ove zadnje knjige iznio je suštinske probleme koji su ga zaokupljali i koje obrađuje u tim teološko-filozofskim raspravama, naglašavajući posebno vjeru u Kristovo božanstvo.

Iako se nije posebno bavio političkim radom, don Niko Batistić od mladih je dana bio vrli rodoljub i uzoran Hrvat; takav je ostao do kraja svog života, ljubeći nadasve svoj narod i svoju domovinu. U vrijeme kada je korčulanska općina bila još u rukama autonomaša, don Niko je svojim djelovanjem, radom i ponašanjem budio narodnu svijest usadivši rodoljubno hrvatsko čuvstvo u srca svojih Žrnovaca. Skupa sa seoskim glavarom Jakovom Borčićem bori se za uvođenje narodnog jezika u osnovnoj školi, davši na taj način ne mali doprinos budućoj pobjedi narodnjaka nad autonomašima u općinskoj upravi Korčule 1871. godine.

I u podmaklim godinama nastavio je raditi i djelovati u nacionalnom duhu, na prosvjetno-kulturnom uzdizanju svojih Žrnovaca. Gotovo je potpuno ostala nezapažena njegova aktivnost oko osnivanja društva *Bratska sloga* u Žrnovu (uopće se ne spominje u njegovim objavljenim biografijama, tek se uzgred spominje u *Zborniku otoka Korčule II*, Zagreb, 1972.). Proučavajući prosvjetno-kulturni život na otoku Korčuli u 19. i prvim desetljećima ovoga stoljeća, pregledao sam sačuvani arhiv društva *Bratska sloga* u Žrnovu i onodobni novinski tisak (*Narodni list, Crvena Hrvatska, Prava Crvena Hrvatska* i dr.) i otkrio i ovaj vid kulturnog djelovanja našeg don Nika. Iz zapisnika sjednica društva *Bratska sloga* očito je da je don Niko bio inicijator i osnivač tog društva u rodnom Žrnovu 1911. godine. Društvo je u svom sastavu imalo čitaonicu koja je sakupljala i nabavljala knjige pisane hrvatskim jezikom i po svojoj tematici dostupne seoskom puku. Bila je preplaćena i na onodobne novine, koje su se tiskale na hrvatskom jeziku. Čitaonica je bila mjesto okupljanja seoske mladeži, koja se u njoj odgajala u hrvatskom, nacionalnom duhu, u ljubavi za hrvatski jezik i svoju domovinu. *Bratska sloga* je morala biti »luč prosvjete svih članova te cijelog mjesta«, kako je don Niko istaknuo na osnivačkoj skupštini društva u svome pristupnom govoru. Ona je zaista to i bila do konca I. svjetskog rata.

Don Niko se nikad nije stidio svoga narodnoga osvjedočenja bilo to u rodnom kraju ili carskom Beču za vrijeme studija i poslije kao umirovljeni nastavnik, radeći u Ministarstvu bogoštovlja i nastave. Poslije I. svjetskog rata, vraća se iz Beča u svoje Žrnovo i u njemu živi do smrti 1989. godine.

Za vrijeme večernjih šetnji kroz rodno selo i njegovu okolicu meditira o pojmu ljubavi kao bogoslovnoj kreposti, njenoj uzvišenosti, izvoru i njenim okolnostima. Rezultat tih razmišljanja je i posljednje njegovo djelo: *Vinculum charitas*, tiskano godine 1928. u Splitu.

Malo je ljudi bilo u ono vrijeme s ovog otoka i iz Dalmacije u kojih je bila onako u lijepom skladu pamet i srce, vjera i znanost, crkva i domovina, kao što je to bilo kod našega don Nika. Do pred samu smrt bio je pun života, bistra uma, vesele riječi, pronicljiva pogleda, tako da je boravak u njegovu društvu bio ugodan.

Umro je 28. kolovoza 1929. godine u 83. godini svog čestitoga života, kao dični starina, vrli rodoljub, neumorni radnik, vrijedni i dobri profesor, pjesnik i svećenik, u časti monsignora, koju mu je dodijelio sam Papa.

Koliko je bio omiljen među svojim mještanima, žiteljima okolnih sela i grada Korčule, svjedoči veličanstveni i dostojanstveni sprovod 30. kolovoza 1929. g. kakav Žrnovo do tada ne pamti, te brojni posmrtni govori prijatelja, uglednika i poštovalaca njegovoga djela. Da je bio omiljen ne samo kod žitelja rodnog otoka nego i cijele Dalmacije, svjedoče i nekrolozi tiskani u onodobnom tisku (*List dubrovačke biskupije, Novo doba, Pučka prosvjeta, Hrvatska straža*). — Počiva na groblju sv. Vida u rodnom Žrnovu.